

Vad bör idrottssociologin göra?

© Bo Carlsson

Institutionen för idrottsvetenskap, Malmö högskola

Publicerat på idrottsforum.org 2015-02-10

I en tidigare artikel här på forumet, ”Jag tvivlar på idrottsvetenskapen” ventilerar Bo Carlsson en rad problem kring disciplinens utveckling, status, position och karaktär. Bland annat framförs kritik mot ämnets normativitet och instrumentalism. Även ämnets bristande teoriutveckling, till förmån för tillämpad forskning, är föremål för kritik och en rad funderingar. Samtidigt lanseras idrottsvetenskap, dock via en grundlig ansiktslyftning, som en möjlig och relevant samhällsvetenskap som till och med kan ha potentialen att bidra till samhällsvetenskaplig teoriutveckling. Idrottssociologin lanseras i sammanhanget implicit som en potentiell vägvisare för denna inriktning och utveckling.

I denna uppföljande artikel fortsätter Bo Carlsson sin kritiska genomgång, genom att just ta tag i idrottssociologins karaktär och möjligheter. Texten börjar med att marknadsföra den ”sociologiska blicken”, och C Wright Mills, som ett sätt att testa och skärpa synen innan man provar diverse ”glasögon” (som teorier ofta jämförs med). Carlsson menar att en alltför stor del av idrottssociologin har lagt fokus på mikro- eller mesosociologiska beskrivningar och analyser. Förvisso finns det poänger och slagkraft i dessa studier av bland annat, kön, etnicitet, integration och selektioner. Dessa forskningsinsatser har dock inte nämnvärt bidragit till ämnets teoriutveckling.

Carlsson ger uttryck för en önskan att man fortsättningsvis tar Norbert Elias, idrottssociologen *par excellence*, på allvar, och även, strategiskt, flyttar fram de klassiska sociologerna och sociologiska teorierna till en avgörande position, och han nämner explicit Émile Durkheim och dennes ansatser. Därmed skulle fokus på makrosociologiska processer och samhällsliga förändringsprocesser – som till exempel urbanisering, globalisering, kommersialisering, teknologisering och juridifiering – sannolikt mer naturligt bli en del av idrottsvetenskapens intresse, och ett möjligt fokus och ett samhällsvetenskapligt bidrag bortom idrotten kunna skönjas.

BO CARLSSON är utnämnd till professor i såväl idrottsvetenskap som i rättssociologi, och har bland annat producerat boken *Idrottens rättskulturer*, samt en rad peer review-artiklar med basen i idrottsjuridisk problematik. Genom att ta utgångspunkt i sin transfer från rättssociologi till idrottsvetenskap, och de personliga dilemman som följer på en sådan övergång, vill Carlsson ytterligare problematisera idrottsvetenskapens status, position och relevans, i kölvattnet efter konferensen och temanumret ”Position and Relevance of Sport Science” (i *Sport in Society*). Bo Carlsson är också grundare av idrottsforum.org, som debuterade på Internet 2003.

Inledning

En titel som ”Vad bör idrottssociologin göra?” är tveklöst ambitiös; rent av pretentiös – och kanske även normativ. Denna insikt manar till eftertanke. Finns det något som idrottssociologin gjort som rent av är fel och finns det, tvärtom, något som vore rätt och bättre idrottssociologi? Nja, så enkelt är det inte – dessvärre.

Titeln är, enligt mitt förmenade, trots allt bra och vägledande, och bär även spår av Lenins kaxiga pamflett, *Vad bör göras?*¹ Men syftet är ändå inte att lägga fram några typer av ”leninistiska doktriner” om vad som är bra respektive dålig idrottssociologi och hur disciplinen principiellt bör ta tag i viktiga frågor inom idrotten. Syftet är snarare att stimulera till ett (idrotts)-sociologiskt tänkesätt, på makronivå, vilket bör vara den grundläggande utgångspunkten i den sociologiska reflektionen kring samhället, och då även kring relationen mellan idrott och samhälle. Detta tänkesätt – eller förhållningssätt – kan uttryckas i termer av en ”undran inför samhället” eller, som i vårt fall, det tämligen svåröversatta ”sociological imagination” (se nedan).²

Den här texten ämnar nämligen sätta fokus på denna sociologiska ”blick”, denna ”fantasi”. Därutöver ska det här bidraget till den idrottssociologiska utvecklingen ta upp några aspekter som tycks vara förhållandevis bortglömda, eller mindre viktiga, i den idrottssociologiska utvecklingen och dess innehåll. Här avses det sociologiska intresset för social kontroll, men framför allt social förändring, vid sidan av sociala klasser, social integration, kön, etnicitet och kulturella band, varvid de senare är aspekter som vanligtvis dominerat idrottssociologin.

Men en granskning av sociologi – och även idrottssociologi – kräver egentligen ett ganska stort utrymme. Därför kan det tyckas motsägelsefullt att, som det här bidraget, ägna några få sidor åt ett sådant omfattande intresseområde. Ett sådant här förhållandevis summariskt angreppssätt innebär självfallet en rad nödvändiga och strategiska – och uppenbarligen subjektiva – val.³ Och, visst, jag har gjort tydliga och – förhoppningsvis – medvetna val! Därför finns det sannolikt även de inom fältet som tycker att textens fokus och innehåll missar centrala utgångspunkter – och jag erkänner: Det

1 Även kallad ”Varmed skall man börja?”. Lenin, *Vad bör göras?*

2 Asplund, *En undran inför samhället*; Wright Mills, *The Sociological Imagination*.

3 Mycket av resonemangen i följande text bygger på diverse erfarenheter jag har gjort i samband med min undervisning i sociologisk teori på a) den sjätte terminen bland våra idrottsvetare, b) vår masternivå, samt c) diverse ”gästspel” där jag introducerat poängerna med att använda bland annat Durkheim och Luhmann samt Habermas, Foucault och Baudrillard för våra idrottslärare.

gör den, definitivt! Till exempel ägnas obetydligt utrymme åt sociologins klassiker som Karl Marx och Max Weber, medan den tredje sociologen i den här eminenta kategorin, nämligen Émile Durkheim, blir en relativt viktig resurs för presentationen av idrotts sociologins möjligheter när det gäller att fånga och analysera förändringsprocesser. Förvisso analyserade även Marx och Weber förändringsprocesser. Såväl historie-materialismen som den dialektiska materialismen utgör utmärkta ingångar till en analys av sociala förändringsprocesser. Webers studier av rationaliseringsprocesser bör heller inte glömmas bort, något som bland annat idrotts sociologen/historikern Allen Guttmann tagit fasta på.⁴ Men jag tycker att Durkheim har fått oförtjänt lite speltid inom idrotts sociologin. Därför denna uttagning! Självfallet får Norbert Elias, i egenskap av idrotts sociologins lagkapten, en särskild roll. Men, som sagt, några samhällsteoretiker har valts bort, och de är inte ens med på avbytbänken i den här prioriteringen och min laguttagning.

Olika introduktionsböcker i sociologi – och i idrotts sociologi – brukar presentera olika sociologiska samhällsteorier. Dessa teorier brukar då även lanseras som olika glasögon, som man kan byta mellan (!), och som då ger olika fokus, skärpa och perspektiv.⁵ Men jag tycker att metaforen haltar något. Personligen anser jag att det är basalt och essentiellt att *först* förstå grunderna för och egenskaperna i det sociologiska ”ögat” eller ”blicken” innan man tar på sig glasögonen. Kort sagt, det kvittar vilka glasögon en ”blind” sociolog använder! För att undvika snöblindhet och tunnelseende, eller att fastna med oskarpa glasögon, ska vi först träna ögat, via vad som kan betecknas som ett sociologiskt förhållningssätt, och här tar vi som sagt primärt vår inspiration i Mills klassiska, men i mångt och mycket försummade, *The Sociological Imagination*.

Genom att fokusera på det sociologiska förhållningssättet och vilka frågor som är – eller som kan bli och bör vara – väsentliga för sociologin (och idrotts sociologin) avser den här texten att ge en allmän, om dock ganska personlig, introduktion till idrotts sociologin och dess relevans för idrottsvetenskapliga studier. Som en form av ”vintage” passar jag även på att avslutningsvis ta på mig ett par gamla och ”nostalgiska RayBan” som många idrotts sociologer tycks ha negligerat eller glömt bort, nämligen Durkheims bågar.

4 Guttmann, *From Ritual to Record*.

5 Jämför *Docent död*: ”Bakom mina solglasögon kan jag va' mig själv. Allting blir så vackert genom, genom mina solglasögon, är ljuset alltid gult. Allting känns så riktigt bakom...”.

Vad ser en idrottssociolog (utan sina glasögon)?

Om man rensar bort dess drag av individuell (reflexiv) handlingskompetens i människors vardag kan C. Wright Mills *The Sociological Imagination* enligt mitt förmenande, fungera som en bra och adekvat inledning till vad som betraktas som ett sociologiskt förhållningssätt, vilket självfallet även utgör grunden för ett idrottssociologiskt förhållningssätt, oaktat disciplinens mer specialiserade intresseområden.⁶ Sammanfattningsvis kan Mills diskussioner begreppsliggöras i termer av historia, kultur, struktur och ett kritiskt förhållningssätt.

Historia

Det är i regel svårt att förstå och analysera sin samtid utan att även blicka tillbaks och betrakta diverse historiska processer. I sociologins begynnelse utgjorde historien en viktig resurs i formuleringen av den tidens samhällsteorier. Marx historie-materialism, Durkheims antaganden om den funktionellt differentierade arbetsfördelnings effekter på olika tiders former av sammanhållning, samt Webers analyser av samhällets rationalisering, är starkt förankrad i beskrivningar av historiska sociala processer. De sociologiska klassikerna – långt före vår tids lovprisade SPSS-körningar och multipla regressionsanalyser – grundade härvid sina teorier i historiska studier, trender och analyser. Empirins tillförlitlighet – och dess ”evidens” – har ersatt den teoretiska uppfinningsförmågan och dess rikedom. Men att idag diskutera och analysera Riksidrottsförbundets (RF) nuvarande position och dess framtida betydelse utan att samtidigt belysa dess historiska position och betydelse i utvecklingen av folkhemmet blir ganska tomt och... just det, historielöst. Vidare är det noterbart att det redan på 20-talet fanns signaler, bland annat propositioner på RF:s riksmöten,⁷ på en begynnande oro för det som man då uppfattade som – hör och häpna – idrottens kommersialisering. Det ger onekligen perspektiv på dagens debatt. Den tämligen hajpade ”eventindustrin” mår säkert bra av att förstås och relateras till lopp som

6 Förvisso är det inget större fel om *The Sociological Imagination* är grunden för reflektioner i vardagen, på så sätt att människor bli medvetna mängden av sociala faktorer och orsaker som påverkar våra handlingar och vårt samhället, och att man därigenom blir mindre benägen att ta mönster och handlingar i vardagen för givna.

7 Norberg, *Idrottens väg till folkhemmet*.

Saxtorp på 30-talet, en motortävling som fortfarande är det största idrotts-eventet någonsin i Sverige. Marx, Weber och Durkheim kan inte ha haft fel. Historien är början på vår sociologiska förståelse av vår nutid och framtid, och dess sociala processer.

Kultur

Den historiska kännedomen bör kompletteras med en förståelse av den kulturella kontexten. Människan är kulturellt impregnerad, vilket klart motsäger idén om tabula rasa. Kulturen formar och sätter sina avtryck i diverse sociala processer och sammanhang: Frågan är dock hur stor och kraftfull denna påverkan är, och vilka kulturella avtryck detta får. När vi talar om kulturell påverkan, idrott och olika kulturella miljöer är cricket ett väldigt intressant fenomen, inte bara i den bemärkelsen att den format England, och det brittiska samväldet, utan att sporten idag kan användas som en form av motstånd mot den västerländska imperialismen, samtidigt som det är en rest från dess kolonialtid. Pakistan och Indien utmanar och besegrar idag kungadömet Great Britain, i kungadömet sport per excellence,⁸ vilket skapat nationell stolthet i de forna kolonierna. I takt med globaliserings- och urbaniseringsprocesser (och det lokalproducerades etik) blir de kulturella mötena, spänningarna och utmaningarna allt intressantare. Idrotten är givetvis inget undantag, snarare tvärtom. Mötet mellan det lokala och globala genererar det ”glokala”.⁹ I den bemärkelsen är MFF Support ett bra exempel, med sina skånska sångtexter med inspiration från den engelska läktarsången, färgat av italienska tifon. Den kulturella dimensionen inom den ”sociologiska blicken” ger betydande perspektiv på såväl kulturell relativism som nationalism och etnocentrism.

Struktur

Ett strukturalistiskt perspektiv ger näring åt samspelet mellan aktör och struktur, genom att betona samhällets präglning av och påverkan på individen. Den marxistiska läran sägs vara strukturalistisk i den bemärkelsen att Marx och marxismen analyserar övergripande samhällsprocesser och dess betydelse för bland annat kapitalismens utveckling, konflikter, klasskamp

8 Fraser, *Cricket and the Law*; Giulianotti och Robertson, *Globalization and Sport*.

9 Giulianotti och Robertson, *Globalization and Sport*.

och diverse klassers olika roller genom historien. Marx beskrev till exempel bönder, på grund av deras avsaknad av ett klassmedvetande, som en säck potatis och hävdade mer övergripande att det inte är människornas medvetande som bestämmer deras vara, utan tvärtom deras samhälleliga vara som bestämmer deras medvetande.¹⁰ Detta är typiska strukturella förklaringar bakom enskilda handlingar. Sociologer har traditionellt riktat blicken mot dessa strukturer. Ett strukturellt perspektiv kan vara av gagn när det gäller analyser av fetmans orsaker, fitnessindustrins utbredning och behovet av personlig tränare, i den bemärkelsen att fokus hamnar på samhällsprocesser som konsumtion, kapitalism, kommodifiering, institutionalisering och andra processer och strukturer som inte kan relateras till individens personliga ansvar, och dennes stillasittande och brist på fysisk aktivitet. En inledande strukturell ansats lägger ett nyktert fundament, varvid ”förförståelsen” av diverse individers sociala position, kapital eller status och möjligheter får ett adekvat och ”kritiskt” sammanhang.

Kritiskt förhållningssätt

För egen del har jag med åren märkt att jag har Frankfurtskolan och dess kultur- och civilisationskritik som en form av akademisk impregnering, vilket gör att jag på gott och ont har anammat ett kritiskt förhållningssätt till ”sakernas tillstånd”. Sociologiskt tänkande har sin upprinnelse i en kritisk impuls. Det tar sin början med känslan att någonting inte är som det ska.¹¹ Men att upprätthålla en kritisk hållning är stundom svårt inom den idrotts-sociologiska kontexten – precis som för andra idrottsvetenskapliga ämnen – då det finns en stark normativitet i fältet och särskilt i relationen till studieobjektet (idrotten), vilket gör att forskningen riskerar att utvecklas till en gospel för idrottens (sanna) väsen – vad det nu än må vara) Carlsson 2014.¹² Men vad innebär det att vara kritisk? Ibland sägs att de som är kritiska också är negativa. Det är dock en ganska orättvis koppling. Att vara sociologiskt kritisk är att problematisera ”sakernas tillstånd” utifrån vetenskapen om sociala strukturers betydelse, olika sociala och kulturella kontexter påverkan,

10 Marx, *Kapitalet*. Jmf, Människorna gör själva sin historia, men de gör den inte efter eget gottfinnande, inte under omständigheter som de själva valt, utan under omständigheter, som är omedelbart för handen givna och redan existerande. Marx, *The 18th Brumaire of Louis Bonaparte*.

11 Rosa, *Acceleration, modernitet och identitet*.

12 Bo Carlsson ”Jag tvivlar på idrottsvetenskapen” i *idrottsforum.org* 2014-12-02 [http://idrottsforum.org/carlsson141202/]

och med den sociologiska tesen att samhället och dess mönster, handlingar och idéer utgörs av, och kan ses som, sociala konstruktioner och relationer.¹³

Något av en start för en subdisciplin: Norbert Elias

Steget från en rätt taffligt gjord, men illustrativ snabbkurs på YouTube, typ ”Sports and Sociology” till Richard Giulianottis editerade fyra volymer, *Sociology of Sport*, är rätt långt.¹⁴ Men båda har sina poänger, om dock klart olika.¹⁵ Vi ska i den här delen av texten försöka lägga oss i ett mellanläge, och vara lagom ambitiösa, och samtidigt hämta inspiration och struktur från Giulianottis antologi.¹⁶ Men vi börjar med Norbert Elias och hans analys av samhällets och idrottens civilisering, som ett exempel på hur ett vardagsfenomen kan användas som analytiskt hjälpmedel i en större makroanalys av samhälleliga förändringar och utvecklingsprocesser.

Sociologin har med åren utvecklats till att även inrymma diverse subdiscipliner, såsom religionssociologi och rättsociologi till bostadssociologi och ungdomssociologi. Idrottsociologi är på samma sätt en subdisciplin inom sociologin, men som samtidigt allt mer dyker upp inom idrottsvetenskapliga miljöer och dess flervetenskapliga karaktär.

Idrottsociologi i mer seriös tappning kan sägas starta med Norbert Elias, en sociolog som var klart medveten om de historiska strömningarna och de historiska aspekterna på samhällets utveckling, vilket i mångt och mycket präglade hans sociologi, som fått beteckningen ”den figurativa skolan”.¹⁷ Till-

13 Berger och Luckmann, *The Social Construction of Reality*.

14 Jämför <http://www.youtube.com/watch?v=yoAlzS9OHwo>; Giulianotti, *Sociology of Sport*.

15 Föredrar man en lättsam och snabb introduktion fungerar YouTube-varianten. Vill man däremot ha en gedigen och seriös introduktion bör man självfallet bläddra bland Giulianottis urval av ”idrottsociologiska texter”.

16 Richard Giulianotti (red) *Sociology of Sport*: Vol I: “Core Theories and Perspectives”; Vol II: “Social Divisions and Conflicts in Sport”; Vol III: “Social Identities and Sites of Sport”; Vol IV: “Sport and Globalization”, 1664 sidor, London: Sage Publications, 2011. Se min recension av boken: [http://idrottsforum.org/carbo_giulianotti120919/]

17 Elias och Dunningns utgångspunkt och intresse för idrottens samhälleliga karaktär och funktion var under 70- och 80-talet relativt ovanlig, då sociologin, enligt Dunning, begränsat sig till den seriösa och rationella sidan av livet, med resultatet att skoj, njutning och lek, det irrationella och det omedvetna har fått relativt liten uppmärksamhet i sociologisk teori och forskning (1986:3). Dunning skriver vidare (1986:3) att “sport

sammans med en av sina elever, Eric Dunning, har Elias samlat en rad av sina idrottsessäer i *The Quest for Excitement*, vars övergripande syfte var inriktat på att förstå och analysera idrotten som ett medel för självkontroll av aggressioner och känslor, som ett fält av ”mimetic battle”, som en kamp i ett fiktivt och imaginärt sammanhang, och som en del i samhällets övergripande civiliseringsprocess.

Som ett led i civiliseringsprocessen, hävdar Elias och Dunning, har det successivt blivit allt viktigare för samhällen och dess individer att behålla en någorlunda säker och stabil kontroll över diverse spontana, libidinala och känslomässiga impulser och dess varierande sinnesstämningar (1986:41). Det innebär att det moderna samhället samtidigt erbjuder mindre möjligheter att ge uttryck för starka känslor, antipatier och hat. Denna typ av starka känslor betraktas som onormala ”och som ett farligt preludium till våldsamheter och gängbråk” (ibid.). Elias och Dunning hävdar – utifrån denna normativa civiliseringshorisont – att starka uttryck av ”rädsla och glädje, hat och kärlek [måste] modereras och begränsas i dess fria framträdelseform” (ibid., s. 64). Människan har därmed lärt sig att inte, speciellt inför andra, visa starka känslor och dramatiska beteenden. Denna självkontroll har till stor del, hävdar Elias och Dunning, blivit mekanisk och internaliserad. Det är onekligen tankegångar som påminner om Michel Foucaults analyser av disciplinering och ”biomakt”.¹⁸ Men trots en stark självkontroll uppstår likväl en rad känslor, oro och dramatik; och även självkontrollen i sig skapar olika spänningar (psykosor) hos olika individer.

Elias och Dunning menar att de flesta samhällen, såvitt man kan se, utvecklar en rad aktiviteter – och ventiler – i syfte att hantera de olika typer av spänningstillstånd som samhället själv alstrar. I detta perspektiv utgör sporten och dess olika former, även i ljuset av dess fokus och hyllning av spänning, en effektiv reglering av spänning och känslor. Spänningen hålls nämligen inom reglerade, kontrollerade och civiliserade former. Dialektiken

aldrig uppmärksammades av sociologins grundare”. Men i ljuset av Foucaults arbeten och postmodernismens ifrågasättande av sociologins fokus och traditioner, har sociologin gjort en mer eller mindre paradigmatiske sväng och utvecklar allt mer teorier och angreppssätt i syfte att hantera det irrationella. I det perspektivet har Elias figurativa utvecklingsperspektiv kring aggressioner och spänning blivit viktiga inslag i förståelsen av idrottens utveckling mot såväl en tydligare reglering av känslor som behovet av utvidgad spänning, “the quest for excitement”.

18 Foucault använder biomakt som ett sätt att beskriva och begreppsliggöra det moderna samhället strävan att – via mer eller mindre avancerade makttekniker, exempelvis födelsek kontroll, familjeplanering och föreställningar om normal sexualitet – få psykologiskt och ideologiskt herravälde över människors kroppar, som ett sätt att kontrollera dess invånare. Se Foucault, *Sexualitetens historia*.

mellan reglering och kontroll (civilisering) och sprudlande känslor, med allt från hat till kärlek, utgör för Elias och Dunning grunden för sportens roll i vårt samhälle. Behärskad spänning är därmed en normal och central beståndsdel inom sporten och dess attraktion. Figurationen sport – och dess ”organiserade form av gruppsspänning” – är således konstruerad för att producera spänning(ar) likväl som den i sig själv inrymmer spänning(ar), samtidigt som ”spänningen” sker inom en kontrollerad och reglerad form och arena (ibid., s. 159).

På så sätt är dessutom sport alltid en ”kamp” i en konstruerad, fiktiv och föreställd form – in an “imaginary setting” – oavsett om motståndaren är ett berg, en sjö eller en annan individ (ibid., s. 51). I detta sammanhang pratar Elias och Dunning om föreställd fara och om konstruerad glädje och sorg, som alla är producerade i ett konstruerat sammanhang (ibid., s. 41). Faran och oron – att förlora – är således inget reellt socialt hot, trots dess skenbara ”verklighet”. I sportens konstruerade och imaginära sammanhang är människor därför skapare av sin egen värld – sin egen spänning – och ”herre över sitt öde” (ibid., s. 44). Därutöver har olika sporter införlivat en regeluppbyggnad som säkerställer balansen mellan hög nivå av spänning och kamp å ena sidan, och å andra sidan, en rimlig säkerhet gentemot såväl skador som slump. I detta perspektiv är sportifiering också en civiliseringsprocess.¹⁹

Föreställ er en fotbolls- eller hockeymatch. Publiken kommer att uppleva den ”konstruerade, fiktiva spänningen”, när spelet flyter fram och tillbaks i en oviss, oförutsägbar, kamp och med vetskap om att ”kampen” knappast kommer att skada spelarna nämnvärt och framför allt inte publiken. Det känns på så sätt tryggt och förutsägbart, och som Elias skulle säga, ”civiliserat”. Men regleringen och kontrollen kan inte gå för långt. Om spänningen – ”tonen” eller ”the ethos” – blir för låg och ynklig kommer värdet av evenemanget och aktiviteten att falla (ibid).

Elias och Dunning uppfattning kan sammanfattas på följande sätt: Genom att låta diverse typer av känslor svalla fritt i sin symboliska inramning – och i ett konstruerat sammanhang av ett ”spel” – lättar sporten på människors bördor och begränsningar i deras ordinarie vardagsliv, samtidigt som

19 Elias och Dunning (1986:151) skriver att industrialiseringen och urbaniseringen förvisso spelat en stor roll i utvecklingen av fritiden och dess arbetsmarknader. Men det är även möjligt att industrialisering såväl som sportifiering är symptom på en mer djupgående transformation av de europeiska länderna, som satte nya krav på större reglering och differentiering av individers beteenden. Jämför Guttman och hans weberianska analys av sportifieringsprocessen i *From Ritual to Record*.

sporten på ett mer generellt plan är en del av den allmänna civiliseringsprocessen.

Men varför är sport spännande och fascinerande, undrar Elias. Och föga oväntat inrymmer svaret en paradox, eftersom sport uttrycker spänning och känslor, men i en reglerad och kontrollerad form. På så sätt är Elias och Dunning's analys av idrottens civilisering och dess samhälleliga funktion beroende av Elias iakttagelser i mästerverket *Über den Prozess der Zivilisation*,²⁰ i vilken han upptäckt att människor i det moderna samhället tycks vara tvungna att härbärgera någon form av självkontroll över spontana, emotionella och känslomässiga impulser. På så sätt finns det, hävdar Elias, väldigt få platser i vårt samhälle där starka känslouttryckningar kan få utlopp. Sporten är härvid en frizon, en legitim kanal för en rad känslouttryckningar, men – samtidigt – även en central arena för olika debatter och diskurser kring regleringen och kontrollen av tvivelaktiga (och hotfulla och diskriminerande) känslouttryckningar på idrottens fält.

Vi noterar att Elias var angelägen om att spåra mer generella sociala förändrings- och utvecklingsprocesser i diverse vardagliga fenomen som idrottsevenemang, likt bordsskick och hygien och toalettbesök.²¹ Obeaktat en rad problem i analysen,²² och de grundläggande teserna om riktningen i civiliseringsprocessen,²³ är den här typen av makrosociologiska analyser (sambandsprocesser) på mikronivå (människors vardag, deras handlingar och känslouttryckningar) värdefulla och viktiga för den idrottsociologiska teoriutvecklingen och dess bidrag till förståelsen av samhällets utveckling och människors liv och förutsättningar. Dessvärre har idrottsociologin inte or-

20 På svenska: Elias, *Sedernas historia* och Elias, *Från svärdet till plikten*.

21 Ibid.

22 Allvaret – seriositeten – i den moderna kommersiella sporten, och den instrumentella attityden, går stick i stäv med bland annat sportens imaginära och konstruerade karaktär och dess möjlighet att sätta vardagslivet och dess kamp inom parantes; kort sagt den miljö och arena som använts som en "ventil" för underhållande spänningsreduktion. I stället omvandlas våld och aggressioner till instrumentellt våld. Det finns därmed en risk att sporten – och den fiktiva spänningsbalansen – framstår som än mer allvarlig än det sociala livet. Se Carlsson, *Idrottens rättskultur*; Carlsson, *Excitement, Fair Play and Instrumental Attitudes*.

23 Det kan här vara på plats att påpeka att civiliseringsprocessen, likt andra samhälleliga förändringar, kan gå i en annan och motsatt riktning; och som Elias och Dunning uttrycker det, processen "can go into reverse gear" (ibid., s. 46). Civiliseringsteorin inrymmer därmed ingen teleologisk förklaringsmodell, i jämförelse med Marx historiematerialism. Civiliseringsprocessen kan, i detta perspektiv, följas av, eller ledsagas av, motsatta riktningar – en "avciviliseringsprocess". Många anser att vi idag lever i den mest våldsamma perioden i historien, trots att våld inte är en fundamental del av vardagslivet – åtminstone för de flesta (västerlänningar). Men bruket av våld i det moderna samhället har enligt Elias och Dunning ändrat karaktär.

kat fortsätta i det slags teoretiska anda som Elias i grunden inspirerar till. Förvisso finns det en skola, som ett arv av Elias ansträngningar, som betecknar sig som figurativ idrotts sociologi.²⁴ Men i grunden har idrotts sociologin ägnat sig mer åt tillämpad forskning än att teoretiskt använda idrotten för att beskriva mer generella samhällsprocesser.²⁵ Härmed har idrotts sociologin mer eller mindre försummat en av den klassiska sociologins förtjänster, nämligen dess fokus på och förmåga att analysera samhälleliga förändringsprocesser ("social change").

Efter Elias mer teoretiska ambitioner har ämnet fått en allt mer tillämpad karaktär, vilket gjort att idrotts sociologin fokuserat på idrottens sociala betydelser och vad som påverkar idrotten negativt respektive positivt, och då har fokus hamnat på teman som bland annat social klass, kön, social stratifiering, socialisering och identitet. Vi ska i det följande illustrera dessa angreppssätt. Däremot har Elias tydliga intresse för förändringsprocesser – och när det gäller Elias i termer av civilisering – blivit ett allt blekare inslag inom idrotts sociologin.

Sociologiska teman som grund för idrotts sociologin

På grund av globaliseringsprocesser och mediabevakning har sport eller idrott fått en allt större betydelse i samhället, liksom inom akademien, vilket gjort att många ämnen, bland annat historia, pedagogik, filosofi, geografi och antropologi, har fått upp intresset för ämnesområdet.²⁶ Det finns även de som hävdar att (idrotts) sociologin är den största subdisciplinen inom detta akademiska fält, det vill säga, inom idrottsvetenskapen.²⁷

24 Fotbolls- och huliganforskningen vid Leicester University, samt forskare som Eric Dunning och Joseph Maguire är de som främst har förvaltat Elias arv och hans figurativa idrotts sociologi.

25 Intressant att notera är att de teoretiska bidragen i *Sociology of Sport*, volym I-IV är något äldre, precis som om den diskussionen upphört... eller (se nedan, Exkurs)?

26 Giulianotti, "Editors Introduction".

27 *ibid.* Det kan diskuteras. Idrotts pedagogiken har ett oerhört normativt inflytande över idrottsvetenskapens utveckling. En annan fråga är om det är möjligt att överhuvudtaget definiera idrotts sociologi (eller idrottsvetenskap för den delen) i snäv eller vid bemärkelse. Många av texterna i *Sociology of Sport* skulle sannolikt kunna ingå i motsvarande "Handbook..." i bland annat filosofi, etnologi/antropologi och historia. Vad är därmed egentligen skillnaden mellan idrottsvetenskap och idrotts sociologi? De texter som här väljs ut och inryms inom idrotts sociologin skulle mycket väl kunna inkluderas i en vi-

Men vad är det för perspektiv och kunskaper som idrottssociologen egentligen bidrar med till förståelsen av idrotten? Sociologin är basalt intresserad av samhället; ”hur är samhället möjligt”?²⁸ Den sociologiska studien av samhället inriktar sig därför på det sociala;²⁹ på individers och grupperns roller och positioner i samhället, på samhällets påverkan på individer och grupper. Det gör att relationen samhälle och individ blir central i sociologins praktik. Det är möjligt att tänka sig ett samhälle utan idrott, men inte idrott utan ett samhälle. Samhället, och dess påverkan och struktur, blir härmed viktigt. Vi ska utifrån denna utgångspunkt ta upp ett antal sociologiska teman, variabler, perspektiv eller områden som idrottssociologin sätter i fokus. Vi börjar med sociala skillnader (differentiering) och konflikter, i vilket inryms bland annat klass, kön och etnicitet.

Sociala skillnader, sociala klasser, habitus och socialt kapital är begrepp som förekommer väldigt ofta inom idrottssociologin. Orsaken till detta kan bland annat spåras till Bourdieus inflytande över ämnets innehåll,³⁰ men även i grunden sociologins stora fokus på klass, kön och etnicitet som grundläggande orsaker till sociala skillnader i samhället och dess utveckling och betydelse. Olika sporters sociala klassprägel och klasstillhörighet är ett gängse tema, och diskussioner kring inkludering och exkludering blir härigenom av intresse för forskningen och dess diskussioner kring bland annat ”idrott för alla”.³¹ Vad krävs – vilka sociala egenskaper (habitus) gynnas – när det gäller att få tillgång till idrotten och bli en del av denna kultur (och dess sociala kapital). Självfallet är kön och intersektionalitet av ett vidare intresse.³² Könspromblematisken blir extra angelägen för idrottssociologin – och rent av en konkurrensfördel – i ett fält där könsdiskriminering/-differentiering utgör en legitim – alternativt funktionell – struktur inom idrotten, med hänvisning till rättvisa tävlingsförhållanden och ”the sweet tension of uncertainty”. I ett samhälle där könsskillnader – i varje fall formellt – sägs ha utjämnats blir det onekligen centralt för idrottssociologin att diskutera rättvisa, jämlikhet och särbehandling, med idrotten som ”socialt laboratorium”. Det finns även

dare idrottsvetenskaplig kontext. Detta är nog ett tecken på att det i en fler- och/eller tvärvetenskapligt präglad miljö, med fokus på ett problemområde, blir hart när omöjligt att definiera de olika traditionella disciplinernas karaktärer och gränser. Detta aktualiserar åter vad som i grunden utgör det specifikt ”sociologiska” (se ovan).

28 Simmel, *Hur är samhället möjligt?*

29 Jmf, Latour, *Resembling the Social*.

30 Härvid är det noterbart att Bourdieu påpekat att ”idrottssociologi är försmått av andra sociologer, och av idrottsfolket” (Bourdieu, 1990: 156). Men Bourdieu är, å andra sidan, inte försmådd av idrottssociologer eller idrottspedagoger.

31 Collins and T. Kay. *Sport and Social Exclusion*.

32 Carmichael-Aitchison, *Sport and Gender Identities*.

på senare år ett växande intresse för etnicitet och handikapp,³³ varvid såväl dess kulturer och miljöer studeras och analyseras i sig själv, likväl som de även analyseras i relation till problematiken kring social inkludering och exkludering. Många studier visar på idrottens integrerande funktioner på dessa områden, samtidigt som dessa sociologiska studier av idrottsmiljön ofta ger uttryck för etnisk rasism och en stelbent och traditionell kroppssyn,³⁴ likväl som homofobier.³⁵ Idrotts sociologin, som tillämpad vetenskap, är relativt stark inom detta fält.³⁶ Möjligtvis kunde man tänka sig ett något större fokus på våld, beroendeförhållande och exploatering i kölvattnet av köns perspektivet.³⁷ Förvisso förekommer diskussioner kring exploatering, men då ofta i relation till studier av media.³⁸

När vi talar om inkludering och exkludering är vi samtidigt inne på ett nytt sociologiskt område, nämligen social integration, identitet och socialisering. Områden som blir idrotts sociologiskt intressanta är supporter – och läktarkultur, samt olika sätt att identifiera sig med och konsumera idrott och dess upplevelser och underhållning. Få produkter skapar ett sådant engagemang som just idrott. Att ”leva i idrotten” och att identifiera sig med diverse lag eller stjärnor skapar meningssammanhang och rent av en livsåskådning. På så sätt är idrotten en stark miljö för integration och socialisering. Men samtidigt inrymmer idrotten och dess logik och väsen också mekanismer som exkludering, sortering och rangordning och utfrysning. Det som inte exkluderas – utan rent av socialiseras och integreras inom idrottskulturen – kan å andra sidan sägas, i ett sociologiskt perspektiv, var inneslutna i en form av social kontroll och dess disciplinering. I det här sammanhanget kan det fastställas att idrotten bygger på en rad värden och traditioner – som är relativt konforma och konservativa – som definierar och bestämmer dess normativa strukturer; dess människosyn, rättviseideal, kroppssyn, med mera. Att vara med i idrottsrörelsen – obeaktat dess prägel av förenings- eller tävlingsfost- ran – utgör därför, utöver dess grad av ”hälsobefrämjande aktivitet”, en form av social disciplinering; en disciplinering och en internalisering av värden

33 Jarvie, *Sport, Racism and Ethnicity*; Ritchie, *Ethnicity, Sport, Identity*; Smith och Thomas, *Disability, Sport and Society*.

34 Wellard, *Sport, Masculinities and the Body*; Markula och Pringle, *Foucault, Sport and Exercise*.

35 Caudwell, *Sport, Sexualities and Queer/Theory*.

36 Det kan dock noteras att mycket av dessa studier och analyser publiceras internt inom idrotts sociologin/idrottsvetenskapen (se Guilianotti, *Sociology of Sport*). Det vore förtjänstfullt om dessa studier, med idrotten som studieobjekt, kunde nå en mer allmän sociologisk eller samhällsvetenskaplig publik.

37 Brackenridge, *Spoilsports*.

38 Fuller, *Sport, Rhetoric, and Gender*.

och ideal som anses vara grundläggande för det moderna samhället. Samtidigt som ett behov av att testa såväl nya organisationsformer som nya typer av fysiska aktiviteter och kroppskulturer,³⁹ generar intresset för idrott/sport nya subkulturer⁴⁰ med alternativa perspektiv på social kontroll och social identitet. I detta perspektiv analyserar idrottssociologer kroppssyn, subkulturer, livsstilar och hur det alstras via idrotten, medier, nya (sub)kulturer, och bland idrottens/sportens supporter och fans.

Självfallet skulle en presentation av idrott i ljuset av social kontroll och sociala normer, liksom sociala klasser, kön och social differentiering samt social integration och identitet, behöva egna substantiella genomgångar. Allt annat blir rätt påvert och magert, det måste medges. Men nu har jag som sagt valt en annan strategi, och därmed lagt ett stort fokus på sociala förändringsprocesser, och dess makrosociologiska dimensioner, som jag anser vara försummat inom idrottssociologin, trots dess generella potential att vara angelägen och intressant inom sociologin i allmänhet.

Sociologins klassiker hade härvid ett djupgående intresse för social förändring ("social change"). Marx skrev texter om produktivkrafternas dialektiska utveckling och om klasskampen som samhällets drivkraft. Webers analys av protestantismen som en god jordmån för kapitalismen samt hans studier av rationaliseringsprocesser och den byråkratiska organiseringen har även starka drag av intresse för samhällsliga förändringsprocesser. Durkheims studier av social sammanhållning och dess förändrade former samt hans studier av arbetsfördelning och differentiering i samhället bygger explicit på ett stort intresse för samhällets utveckling. Förvisso har klassperspektivet använts i idrottssociologiska studier, såväl explicit som implicit (se ovan). Webers rationaliseringsteorier återfinns i Guttmanns begreppsliggörande av sportifieringsprocessen.⁴¹ Studier av idrottens professionalisering finner även stöd i Webers teorier. Men där stannar i allmänhet det idrottsociologiska intresset för det allmänsociologiska engagemanget i social förändring. Durkheims arbeten tycks inte ha nått forsknings- och kunskapsfältet.

Idrott och globalisering är i detta perspektiv ett nytt och fräscht – och enligt min uppfattning ett hedersamt och välbehövligt – tillskott i utvecklingen av en modern och mer teoretisk idrottssociologi. I detta sammanhang har man studerat typiska nationella sporter och dess kulturella egenskaper i

39 Crossley, N., "In the Gym".

40 Poulton E., "Fantasy Football Hooliganism".

41 Se bland annat Giulianiotti och Robertson, *Globalization and Sport*.

relation till den övergripande globaliseringsprocessen.⁴² Kort sagt, vad gör att dessa sporter enbart utvecklas nationellt, bortsett från väderleksförhållanden och andra yttre faktorer? Inom ramen för globaliseringsintresset har sociologer även intresserat sig för idrott i utvecklingsländer, varvid idrott ibland diskuteras idrott som en form av postkolonialism.⁴³ En annan variant på detta intresse är att lyfta sport (främst cricket) som en form av nationell identitet (i länder som Indien och Pakistan).⁴⁴ Men analyserna stannar här, och diskuterar inte dess vidare betydelse för mer övergripande samhällsförändringar. Också internationella mega-event har även dykt upp inom den idrottsvetenskapliga forskningen. Till exempel Super Bowl är ett intressant sociologiskt fenomen som kan studeras som en illustration av amerikaniseringsprocessen. Detta är förvisso intressant och en lovande start. Men den sociologiska blicken har inte satt några djupare spår i vår förståelse av vår samtid, utöver ”the Americanisation”. Sportifiering och ”eventifiering” av sporten, med rötter i den amerikanska nöjesindustrin, kunde sannolikt bidra till en fräsch allmänsociologisk teori om vår samtid. Migration – till exempel post-Bosman – är ytterligare ett exempel som inkluderas i det idrotts-sociologiska intresset för globaliseringsprocesser.⁴⁵ Men sällan lyfts värdet av dessa studier bortom dess idrottskontext,⁴⁶ och diskuteras och analyseras i ljuset av mer övergripande samhällsprocesser, -tendenser eller -problem. Som ett följe till dessa globaliseringsstudier har även intresset för mänskliga rättigheter dykt upp, och det frågas om (global) idrott kan fungera som ett instrument för global utveckling.

Tveklöst har globaliseringsforskning tagit vid där civiliseringsperspektivet avslutades och fungerar numera som idrottsociologins teoretiska motor. Men det finns fler förändringsprocesser som skulle kunna ha motsvarande innebörd och teoretiska potential.

42 Idrott sägs både ha en global och lokal karaktär, något som påverkar bland annat utvecklingen av den moderna supporter-kulturen, som sägs allt mer ha en ”glokal karaktär”, där bland annat sydlandiska tifos blandas med den engelska läktarsången. Idrotten är i många avseende en intressant arena som kan fånga och illustrera dessa processer.

43 Harvey, m fl., ”Afterglobalization...”

44 Bale och Cronin. *Sport and Postcolonialism*

45 Falcous och Maguire ”Globetrotters and Local Hereos?”

46 Teorins (vaga) betydelse för analysen av själva problemet (idrott och sociala skillnader, idrott och identitet, idrott och livsstilar, idrott och makt).

Speciellt fokus: Sporten och sociala förändringsprocesser

I det följande ska vi ytterligare koncentrera oss på förändringsprocesser (se ovan) eftersom ett dylikt angreppssätt kan vitalisera och fördjupa de teoretiska ambitionerna inom idrottssociologin, och därmed lyfta dess makrosociologiska ambitioner. Det finns därmed möjlighet att idrottssociologins teoretiska analyser kan bidra till mer samhällsteoretiska analyser, typ Elias sociologi.⁴⁷ Låt oss titta närmare på idrottens logik och dess relation till samhällseliga förändringsprocesser.

Genom idrottens inneboende logik, sammanfattad i det olympiska slagordet ”*citius, altius, fortius*”, strävan mot förbättring av resultat, präglas verksamheten av en utvecklingsfilosofi. Samtidigt präglas idrotten av starka traditioner och värden och är i den meningen synnerligen konservativt. Detta tillstånd – av både förändring och tradition – utgör en spännande dialektik och dynamik, och gör idrottssociologisk teoriutveckling betydelsefull.

I det panoramat har intresset för idrottens globalisering (och migration), som nämnts, åter öppnat upp för vidare samhällsteoretiska analyser, post-Elias. Det är onekligen positivt. Min uppfattning om sociologins förtjänster är mycket rymliga. Det är således min uppfattning att man som idrottssociolog bör – vid sidan av de mer tillämpade studierna kring kön, social klass, etnicitet, identitet, socialisering – initiera och utveckla studier och analyser som sätter ett starkt och tydligt samhällsteoretiskt fokus på en rad *sociala processer* som påverkar och förändrar, såväl samhället som idrottens former och dess innebörder. Några sådana processer som idrottssociologen bör ta tag i, teoretiskt, är: professionalisering, kommersialisering, teknologisering och medikalisering, urbanisering och city-marketing, globalisering, samt juridifiering och krav- och rättvisemärkning.

Låt oss börja med professionalisering. Obeaktat graden av kommersialisering, så har ändå idrotten genomgått en tydlig professionaliseringsprocess, varvid kunskaper och rationella modeller blivit allt viktigare för dess utveckling såväl som dess dagliga hantering, vid sidan av idrottens ideella organisering. Antalet universitet och högskolor med idrottsrelevanta utbildningar ökar i en strid ström. Behovet och utbudet skapar nya arbetsmarknader och professioner. Idrotten är därmed mitt upp i ett paradigmskifte, där motsättningen mellan ideellt arbete och professionalisering skapar intressanta spänningsfält. Denna typ av professionaliseringsprocess är viktig

47 ...och i viss mån Richard Guilianotti (och Joseph Maguire).

att analysera, speciellt i relation till idrottens traditionella värden rörande ideellt arbete. Hur skapas en fungerande mix av ideellt arbete i en allt mer professionaliserad kontext? Vilka innebörder har detta för organiseringen av samhället, om den civila och ideella sektorn sammansmälts med marknaden och dess krav på professionalitet. I takt med professionaliseringen ändras rollerna. Kan vi tala om konsumenter mer än om medlemmar, i dagens allt mer kommersiella idrott. Och då är vi inne på en nu process, nämligen kommersialiseringsprocessen.

Vi behöver bara nämna UEFA Champions League eller Formel 1 för att förstå betydelsen och vidden av idrottens kommersialisering. På detta sätt har idrotten blivit en viktig del av underhållningsindustrin. Trots att vi kan tala om en förhållandevis omogen kommersialisering av svensk idrott så har grader av kommersialiseringsprocessen trängt allt längre ner i idrottshierarkin. Även småklubbar talar om behovet av sponsring, event och om nya inkomstkällor. Vi kan se en ny typ av kommersialiserad barnidrott, i form av diverse idrotts- och underhållningsläger – för vissa grupper i samhället. Frågan är om dessa läger – ”camps” – är en respons på skolidrottens och idrottsrörelsens tillkortakommande eller enbart en ny typ av entreprenörskap. Som sagt, idrottens aktörer blir allt mer producenter och konsumenter än medlemmar.

En annan typ av kommersialisering är utbredningen av fitnessindustrin, som skapar angelägna forskningsfrågor kring livsstil, konsumtion samt individens, idrottens och marknadens förhållningsätt till kroppen. Idrott kopplas dessutom allt mer till förväntningar om tillväxt, varvid bland annat idrottsturism framställs som en lukrativ framtida marknad. I takt med att människor lever längre, är vana vid att vara fysiskt aktiva i olika idrottsformer och gillar att resa, antas även idrottsturismen ha en stor utvecklingspotential. Vår syn på åldrande, på konsumtion och mobilitet förändras och kan förstås och analysera med idrott som socialt laboratorium, bortom studiernas idrottsrelevans.

När det gäller idrottens kommersialisering och dess expansion har mediasamhället varit en viktig utvecklingsfaktor och pådrivare. Det är inte svårt att se deras ömsesidiga beroende. Skidskytte, till exempel, är en traditionell idrott som överlevt och vitaliserats som underhållningsidrott på grund av dess förmåga att göra idrotten kommersiellt intressant genom medieanpassning och, som en följd, intensiv mediebevakning. Det finns även sporter som tidigare varit typiska utomhusidrotter som tar sig inomhus: ”the indoorisation of outdoor activities”.⁴⁸ Här kan nämnas klätterväggar, slalombackar

48 van Bottenburg och Salome. “The indoorisation of outdoor sports”.

inomhus (ibland annat Dubai) och SM i roddmaskin. Viktigt och intressant – allmänmänniskt – är frågan om äkthet. Vad har äkthet respektive kopia och representation för betydelse i ett postmodernt samhälle när det gäller kropps- och konsumtionskulturer, och speciellt i kölvattnet på en besynnerlig mix av pluralism, risk, standardisering och differentiering? Här har den sociologiska teoriutvecklingen mycket att hämta, speciellt i efterdyningarna av Baudrillards kulturkritiska experiment och tankegångar.⁴⁹

Urbanisering är en annan social process som påverkar idrotten och samhällets förutsättningar. År 2005 levde, för första gången i historien, fler av jordens befolkning i städer än på landsbygden. Det är en utveckling som fortsatt i samma spår. I takt med denna urbaniseringsprocess, och ett allt större fokus på städer, finns det en trend som innebär att idrotten och dess former och roll förändras. Nya idrotter dyker upp, med typisk storstadspregel, och traditionella idrotter förändras när de utvecklas i ny form i städerna. I städerna finns dessutom ett allt större utbud av olika former av fysisk aktivitet, vilket gör storstadsbon mer flexibel och rörlig i sitt förhållande till olika idrotter. Det gör att man kan fråga sig om den traditionella organiseringen av idrott och RF:s roll kommer att förändras och utmanas av andra former och förhållningssätt till konsumtion av idrott. Samtidigt kan man tänka sig att den traditionella organiseringen fortsätter att dominera landsbygden och dess förhållande till idrott. En tes är att RF:s roll framöver kommer att förändras, och troligen förminskas. Urbaniseringsprocessen, och spänningen mellan stad och landsbygd, blir i detta perspektiv en angelägen forskningsuppgift för idrottssociologin. I takt med urbaniseringen har städer kommit allt mer i blickpunkten, även när det gäller idrottstävlingar, speciellt när det gäller fotboll och den stora satsningen på Champions League, vilket numera är en stark konkurrent till VM. De olympiska spelen fokuserar på städer. Städer som Barcelona, Sydney, Vancouver, London, och även Sotji, kommer i centrum mer än dess länder, och de tävlar allt mer om uppmärksamheten. Likt nationer tidigare använder sig städer numera av idrott som ett sätt att marknadsföra sig, och att skapa image. Kampen om olika kända och attraktiva evenemang hårdnar, alltsedan Indianapolis och Barcelonas framgångar och deras (re)vitalisering med hjälp av Indi500 respektive de Olympiska spelen. Det pågår självfallet en debatt om vad dessa evenemang ger för kort- respektive långsiktiga effekter. Mycket av den internationella diskursen och forskningen präglas emellertid av ekonomiska spekulationer, vilka bör kompletteras med mer idrottssociologiska analyser kring de spektakulära respektive de vardagliga idrottsevenemangens/-aktiviteternas be-

49 Baudrillard, *Simulacra and Simulation*.

tydelser för identitet, konsumtion och sportifiering i allmänhet. En vidare makrosociologisk fråga, som aktualiseras av urbaniseringen och städernas image, gäller samhällets/staters organisering och dess fundament. Kort sagt, är nationsstaten en förlegad idé? Blir städer och regioner i globaliseringsprocessen framtidens mellanmännsliga kitt?⁵⁰

Låt oss övergå till teknologisering och ”medikalisering”, processer som tydligt påverkar såväl vår samhällsutveckling som vår ”bild av att vara människa”.⁵¹ Tveklöst är idrotten sedan länge starkt kopplad till den teknologiska utvecklingen. Många idrotter har utvecklats genom nya material och förbättrad utrustning. Den tekniska utvecklingen aktualiserar ständigt en diskussion om olika idrotters karaktär. Frågor uppkommer om framgångar beror på talang, taktik, teknik och träning eller huruvida idrottsliga framgångar är materialberoende. I ett vidare existentiellt perspektiv kan man ställa frågan om det finns en gräns mellan kropp och teknik, eller om idrottens tekniska utveckling suddar ut dessa gränser. (Å andra sidan är idrotten den sfär i samhället där individer mest påtagligt kan uppleva sig som kropp.) IKT-utvecklingen har flyttat fram positionerna och problematiken ytterligare, då det bland annat uppkommer sporter som äger rum i virtuell form, men även där möten och idrotten som en mötesplats får andra dimensioner än vad idrottsrörelsen traditionellt associeras med, något som självfallet påverkar idrottens framtida organisering. Här kan idrotts sociologin åter fungera som ett socialt laboratorium vari diverse nya organisationsformer kan studeras, analyseras och diskuteras som ett sätt att stimulera mer generell samhällsteori inom området organisering, med fokus på temporära, globala och rörliga nätverk.

Utöver den tekniska utvecklingen kan man även spåra en medicinsk utveckling med en allt större betoning på den idrottsmedicinska/-fysiologiska kunskapens roll och förutsättningar för idrottsliga framgångar. Den här typen av kunskaper och kunskapssyn bör, via kritiska idrotts sociologiska analyser, relateras till diskurser om kropp, makt, moral och etik.

Den här typen av problematik leder osökt in på etiska reflektioner, och frågor kring hur vi bör organisera och förstå såväl idrotten som samhället, samt vad det är att vara människa i ett (post)modernt samhälle med mer eller

50 Den stora mängden av etniska krig och stadsbildningar genererar förvisso en alternativ utvecklingstrend.

51 Stora delar inom den mer klassiska sociologin har varnat för en utveckling där människan blir alltför ensidigt beroende av teknologin, och dess endimensionella (instrumentella) rationalitet, varigenom värdefrågor kommer i skuggan av ”progressiv teknologisk framtidstro”. Se bland annat Habermas, *Toward a Rational Society*; Marcuse, *One-Dimensional Man*.

mindre obegränsade teknologiska, globala och kommersiella möjligheter, i varje fall för en del av jordens befolkning (den västerländska). Frågor kring idrott och hållbar utveckling bör kunna vägleda och stimulera idrottssociologens gärningar och analyser.

När vi väl är inne på etik är juridiken inte långt borta. Och juridiken har förvisso närmat sig idrotten, i takt med professionaliserings- och kommersialiseringsprocesser har lett till ett allt seriösare förhållningssätt till idrotten och dess verksamheter och utveckling. Både marknaden och det politiska systemet har därmed blivit allt mer kopplad till idrotten – till en miljö och rättskultur som av tradition varit mer eller mindre autonom och självreglerande. Att idrotten kommer i allt större utsträckning kommer i kontakt med juridiken och det allmänna rättssystemet är en intressant normativ utveckling, som kräver vidare forskning och teoriutveckling. Tveklöst befinner sig idrotten och dess reglering i en tid av förändring där rätten blir allt mer viktig samtidigt som idrotten blir allt allvarligare. Det innebär att rätten och idrotten möts i allt högre grad, och deras logiker eller rationalitetsformer närmar sig allt mer varandra. Detta ställer centrala makrosociologiska frågor – speciellt för rättssociologin: Kan rätten ”kolonisera” idrotten, eller är det tvärtom en fara för rätten – och dess auktoritet – om kontakten med triviala idrottsfrågor blir allt allvarligare? Här är sociologisk teori, till exempel hos Luhmann och Habermas, viktiga källor för en vidare förståelse av denna problematik, som i grunden inte enbart är ett problem för idrotten, utan för samhället i stort. Vad har rätten för funktion? Kan den förstöra andra naturliga normativa källor och strukturer?

Utöver denna problematik så har även idrotten lanserats som ett verktyg för förändring i utvecklingsländer, i kampen mot aids, ohälsa och fattigdom, eller som ett sätt att lyfta kvinnors position och status i dessa länder. Det innebär att idrotten och dess organisationer allt mer kopplar sig till diverse ”rättviseprojekt” utanför idrotten. Frågan är vad detta har för betydelse för idrotten såväl som för samhället i stort. Detta är fortfarande en öppen empirisk fråga, trots dess normativa utgångspunkt. Det som är ganska uppenbart är att dessa projekt sällan har erhållit någon seriös och substantiell sociologisk analys, på makronivå. Präglas dessa projekt av postkolonialism eller av västerländsk etnocentrism? Vidare, vilken betydelse har idrotten i homogeniseringen och standardiseringen av samhället, och idén om god – och hållbar – utveckling?

Som en följd av den här diskussionen om normativa värden kring hållbar samhällsutveckling närmar vi oss självfallet vår miljö, och dess oroande problematik. Miljöfrågor såväl som rättvis handel och rättvisa i allmänhet

blir allt mer brännande i ljuset av svält, orättvisor och den globala uppvärmningen. Detta leder oss till en central framtidsfråga: Hur förhåller sig idrotten och idrottsrörelsen till reko- och ekokonceptet och dess allt större betydelse för individer, marknader och länder? I ett större perspektiv, hur kan idrotten bidra till hållbar utveckling? Eller tvärtom, är idrotten i grunden ohållbar i ett ekologiskt perspektiv? Dessa frågor kräver onekligen ett makrosociologiskt och teoretiskt förhållningssätt bortom idrottens normativitet och dess tillämpade studier.

Om vi avslutningsvis tar ner frågan om idrottens utveckling och dess problematik till en mindre abstrakt nivå kan det vara poängfullt att återkomma till ett av dess grundläggande sociala värden, nämligen integration och socialisering, och andra aktuella samhällstrender. Vid sidan av familj och skola antas idrotten vara en av samhällets viktigaste socialisationsmiljöer. Det är säkert ett rimligt antagande, speciellt i ett historiskt perspektiv. Idrotten har varit en del av folkhemsbygget och i många sammanhang bidragit till demokratisk fostran, inom ramen för en någorlunda homogen kultur. Dess socialiserande roll blir emellertid något annorlunda i ett mångkulturellt och globalt samhälle. Därutöver lever vi, och våra barn och ungdomar, i ett pluralistiskt och differentierat samhälle där idrottens ”socialiserande effekter” blandas med en mängd alternativa utbud och aktiviteter. Man kan härvid ställa sig frågan om idrotten fortfarande kan legitimeras utifrån dess ”fostrande roll”. Det är i detta mångfacetterade sammanhang som såväl idrottsrörelsen som skolidrotten måste förstås och analyseras. Härvidlag har idrottssociologin en viktig uppgift när det gäller att förstå och analysera nya organisationsformer, nya konsumtionsmönster, nya sätt att utveckla identiteter, i ett urbant, globalt, kommersiellt, mobilt och pluralistiskt samhälle (och idrott).

Vad som är ganska tydligt i den här inventeringen av diverse sociala processer är att idrotten, dess former, förutsättningar och utveckling måste förstås och analyseras via idrottssociologiska makroperspektiv och den förståelse och inblick i förändringsprocesser som detta erbjuder. Den sociologiska blicken har fått syn på ett antal sociala processer och sociala innovationer som behöver analyseras teoretiskt, och skärskådas noggrannare. Vilka glasögon kan fungera? Kanske rent av Elias ”figurativa”? Men vi provar istället Durkheims bågar...

Ett par glasögon: Durkheims antika, nytt mode!

Norbert Elias var inte speciellt positiv till Émile Durkheim och hans funktionalistiska angreppssätt. Trots det finns det drag av funktionalism i Elias analys av idrottens civiliseringsprocess och då speciellt tesen att idrottstävlingar fungerar som en (kontrollerad) ventil för våld och aggressioner i samhället, via dess reglering och imaginära karaktär. Men Elias skepsis kan vara en av anledningarna till att Durkheim inte finns med i idrottsociologins bagage. Jag tycker detta är en miss! Precis som Marx och Weber (och Elias) hade Durkheim ett djupgående intresse för social förändring, utöver hans speciella intresse för social sammanhållning. Durkheims studier av social sammanhållning och dess förändrade former samt hans studier av arbetsfördelning och differentiering i samhället bygger explicit på ett stort intresse för samhällets utveckling.

Den förste samhällsteoretikern som erhöll en professur i sociologi, år 1900, var Emilé Durkheim, vilket gör att han faktiskt är disciplinens formella grundare.⁵² Inom allmänsociologin är självfallet Durkheim etablerad, likaså inom rättsociologin där hans analyser av rättens utveckling ofta är en inkörsport även för ny teoriutveckling.⁵³ Men Durkheims arbeten tycks inte på ett seriöst och gripbart sätt ha nått det idrottsociologiska forsknings- och kunskapsfältet.

Vi ska i den här delen – förvisso ganska kortfattat – diskutera Durkheims sociologiska gärningar och bidrag till vår förståelse av samhället, den sociala sammanhållningens olika former och dess utveckling samt diverse förändringsprocesser och drivkrafter i samhällsutvecklingen – och då förhoppningsvis i relation till vår förståelse av idrott som ett föränderligt samhällsfenomen. I grunden kommer diskussion att förhålla sig – explicit eller implicit – till några av Durkheims viktigare böcker; böcker och resomang som tydligt kan bidra till analysen och till vidare teoriutveckling inom idrottsociologin,⁵⁴ speciellt när det gäller integration, supporterkultur,

52 August Comte betraktas normalt – och helt korrekt – som sociologins grundare, men han var inte sociolog till professionen.

53 Cottorell, *Law's Community*; Watts Miller, *Durkheim, Morals and Modernity*; Cotterrell, red. Émile Durkheim: *Justice, Morality and Politics*; Lukes och Scull, *Durkheim and the Law*; Carlsson, *Social Norms and Moral Feelings*.

54 Durkheim. *Suicide: A Study in Sociology*; Durkheim. *Division of Labour in Society*; Durkheim. *Moral Education*; Durkheim. *Professional Ethics and Civic Morals*; Durkheim. *The Elementary Forms of Religious Life*.

spelutveckling och differentiering av sporter, professionalism, etik, ja och även när det gäller teorier kring idrottens varumärken.

Durkheims sociologi tar utgångspunkt i tesen att när människor samspe- lar – interagerar – och utvecklar diverse former och mönster för detta sam- spel, utvecklar de samtidigt såväl gemensamma sätt att uppleva och bedöma samhället som gemensamma handlingsmönster. Denna utgångspunkt bär alltsedan dess egentligen näring åt all sociologi. När individer samspe- lar på detta sätt i diverse sociala relationer, uppstår vad Durkheim benämner ett ”kollektivt medvetande”, vilket driver och pressar individerna till vis- sa beteendemönster. På så sätt måste varje samarbetande och integrerande grupp eller sammanslutning vara eniga om vissa fundamentala värden och preferenser om hur det är att ”handla som grupp”, ”hur man agerar ömse- sidigt”, ”hur man formar relationerna” och ”vilka världsbilder som förenar individerna”. I ett ”primitivt” samhälle eller sammanslutning – eller puerila organisationer – med relativt fasta och segmenterade roller, förväntningar och föreställningar är organiseringen och de sociala formerna relativt okom- plicerade, eller för att använda Durkheims begrepp, ”mekaniska”. De upple- ver därför något av en mekanisk sammanhållning, solidaritet (”mechanical solidarity”),⁵⁵ som ytterst baserar sig på likhet och gemensam identitet. Som kontrast till detta baserar sig de mer utvecklade, komplicerade och differen- tierade grupperingarna och sammanslutningarna som uppstår i kölvattnet på samhällets modernisering – och via den funktionellt differentierade ar- betsfördelningen – på en mer ”organisk sammanhållning”. Relationerna blir såväl mer specialiserade, mångfacetterade och anonyma, vilket ställer högre krav och förväntningar på tillit och värdeskapande institutioner. Urbanise- ringen, och kapitalismen och dess produktionsförhållanden, har självfallet varit en kraft som i ett större perspektiv påverkat utvecklingen från meka- nisk till organisk sammanhållning. Det var dessa processer som Durkheim, vid tiden för sin sociologi, kunde vara medveten om. Därefter har teknolo- giseringen och globaliseringen drivit på och skapat nyare, mer mobila och temporära sammanhållningsformer,⁵⁶ typ ”virtuell sammanhållning”. Vi kan knyta dessa analyser av förändrade sociala sammanhållningsformer till pro- blematiken inom idrotten och dess former, organisering och förändringspro- cesser. Idrottens dialektik av tradition, konservatism och progression utgör ett intressant ”socialt laboratorium”. Här finner allt från Grunden Boys och dess ideella – och förhållandevis – enkla sammanhållningsform, till Man-

55 Jag tycker sammanhållning är en betydligt bättre svensk översättning eftersom solidari- tet har ett mer politiskt signum, typ: ”Internationell solidaritet, arbetarklassens kampen- het!”

56 Latour, *Resembling the Social*.

chester Uniteds komplexa och kommersiella organisering. Vidare ser vi till exempel Crossfit och dess organisering via Internet, Stadium Camps som ett kommersiellt alternativ till den traditionella barnidrotten, sattelitsupportrar i Sydney som är galna i Liverpool FC. Kort sagt, idrotten och dess framträdelseformer testas och stödjer etablerade associationer, samtidigt som den genererar nya organisationsformer, likväl som dess traditionella organiseringsformer stöds och idealiseras. Durkheim's analys av sammanhållningsformer och orsakerna till dess förändring utgör härvidlag en bra ingång för en vidareutveckling av samhällsteorier kring (post)modern sammanhållning och identitet, varmed idrottsociologin har ett intressant studieobjekt när det gäller analys och test av denna teoriutveckling. Samtidigt ska man vara försiktig med att distinkt och kategoriskt definiera olika typer av sammanhållning med begrepp som mekanisk, organisk och virtuell. Makrosociologiska processer är mer komplexa och paradoxala än vad dylika begrepp tycks indikera.

I *The Division of Labour*, som är det centrala verket kring olika former av sammanhållning, tacklar Durkheim även det uppenbart motsägelsefulla i att den moderna världen bygger på att både autonomi och tvång är beståndsdelar i det moderna samhällets organisering,⁵⁷ vilket gör att han kommer att betona såväl moral som social kontroll i sin sociologi.⁵⁸ Denna ingång blir extra intressant och viktig för idrottsociologin i dess analys av ideal som fair play, som dock måste upprätthållas via diverse kontrollsysteem, till följd av en utvecklad instrumentell attityd inom den professionella och kommersiella sporten (se nedan, om ”professionell etik”).

Det förmodade sambandet mellan idrott och social integration är starkt omhuldat, och ganska sällan ifrågasatt. Pierre Bourdieu, och ibland Putnam, används i detta sammanhang som teoretiska tillskott för att analysera hur idrotten ”binder” eller ”bygger broar” mellan individer och grupper. Här skulle jag dock önska att idrottsociologin tittade lite mer seriöst och ingående på Durkheims självmordsstudie, *Le Suicide*,⁵⁹ och då som ett komplement och ett alternativ till *The Division*-boken. Det finns dock grundläggande empiriska brister i självmordsstudien,⁶⁰ men det förringar inte dess

57 Watts Miller, *Durkheim, Morals and Modernity*.

58 Black, *Toward a General Theory of Social Control*. Durkheims förståelse av olika former av social sammanhållning var grundläggande för hans betraktelse av rätten som både social kontroll och social integration. Se Cotterell, *Law's Community*; Selznick, *The Moral Commonwealth*).

59 Durkheim, *Suicide: A Study in Sociology*

60 Bland annat har inte Durkheim studerat självmord (hm!). Vad han har studerat är det som anmäls och rapporterats som självmord, vilket de facto kan vara en annan sak, vilket även blir problematiskt när Durkheim vill differentiera och se skillnader mellan

originalitet, och dess ”sociologiska fantasi”. Durkheim ville i grunden påvisa ”sociologins” betydelse och dess intresse för det sociala. Durkheim valde det mest individuella han kunde tänka sig, nämligen just självmord, för att sedermera ge dessa individuella handlingar sociala förklaringar och sociala epitet (som egoism, altruism, fatalism och defaitism), beroende på graden av social sammanhållning och/eller social kontroll. Det har – överfört i en idrottskontext – visat sig att under Super Bowl sjunker antalet självmord i USA, vilket förklaras av att evenemanget besitter och sprider en nykter balans av social sammanhållning och social kontroll (att vara amerikan). Ja, här har Durkheim använts, men det är mer inom det oansenliga. Dock tycker jag att studien – och dess koppling till Durkheims teser – skulle kunna generera mer utvecklade och moderna teorier om idrottens sammanhållande (traditionella) krafter i ett samhälle präglad av stora förändringsprocesser (som teknologisering, globalisering och urbanisering), vilka sannolikt påverkar och förändrar såväl identiteter som sammanhållningsformer. Och som sagt, idrotten är ett utmärkt socialt laboratorium.

Sportifieringsprocessen har analyserats gediget av bland annat Guttmann,⁶¹ från en Weber-influerad utgångspunkt. Men Durkheims analys av ritualer och symboler i samhället och dess förändrade roll kan även bidra med impulser när det gäller att förstå och analysera idrottens relation till samhället, och samhällets relation till idrotten. Låt oss ta ett när exempel: När min son började spela Counterstike (CS), via LAN, var hans ”klan” (lag) klädda i identiska matchtröjor med logotypes som påminde om Manchester Uniteds. Denna symboliska identifiering med en bild av ett fotbollslag var gjord trots att CS inte överhuvudtaget kräver identiska matchtröjor, då lagen sitter i olika rum, uppkopplade virtuellt. Men de spelar ett spel och symboliken i matchtröjan är stark. Dessutom är idrottens språk och dess terminologi stark, och påverkar även det rättsliga språket, där det talas om ”målvakter” i bulvanaffärer. Vidare formas och inspireras den moderna populärkulturen av, och sportifieras av, idrottens symboler, ritualer och logiker. Likaså får vetenskapen ett drag av sport, exemplifierat av ”Science Battles”. Durkheims bok, *The Sacred Symbolism in Religion*, är utmärkt läsning för att få en historisk ingång till vårt förhållande till ritualer och symboler och dess utveckling och intåg i olika sociala domäner.

Till sist, Durkheims *Professional Ethics and Civic Morals* och *Moral Education*, utgör, trots deras närmare hundra år på nacken, en bra start för en

självmord i katolska och protestantiska områden (beroende på religionernas olika grad av social sammanhållning).

61 Guttmann, *From Ritual to Record*.

diskussion kring idrottens förändrade normsystem, som tycks utvecklas som en effekt av dess tilltagande professionalisering och kommersialisering. Vi ser numera en allt tydligare instrumentell attityd till regler, som ständigt testas och manipuleras, och där upprätthållandet av regelsystem i mångt och mycket är avhängigt vedertagna kontrollsysteem (domare och målkameror). Det är därför idag svårt att hänföra idrottens normsystem till ett antal fair play-ideal, som i grunden bygger på ett slags gentlemannaetik från 1880-talets engelska public schools och universitet (Eton respektive Cambridge), när idrotten har blivit allt seriösare och mer allvarlig och kommersiellt intressant för dess olika aktörer och intressenter. Det är denna problematik som Durkheim behandlade (för 100 år sedan). Han menade att det ”moderna” samhället stod inför ett dilemma och en paradox då samhället kräver någon form av rationell etik från sitt kontrollsysteem, mer än moraliska känslor. Samtidigt kan människor inte utvecklas till moraliska personligheter i en uppsjö av plikter och kontrollsysteem.⁶² Än värre, för Durkheim, är om vi reducerar frågan om moral till enbart ”intresse”;⁶³ för om olika intressen förenar människor, är det enbart för en kortare period, eftersom intressen enbart skapar externa länkar dem emellan.⁶⁴ Men det är där vi står idag, med en idrott vars rättskultur testas och även ”juridifieras”. Härvid utgör fortfarande Durkheims sociologiska blick när det gäller moral en bra idrottsociologisk start och inspiration, mer än diverse texter om hur idrotten bör se ut, att den var bättre för, och att moralen inom idrotten mer eller mindre har havererat i takt med dess kommersialisering.⁶⁵

Ingen sociologisk teori bör utan vidare avfärdas, även om den är producerade i en annan tid med kanske en annan typ av problematik. (Dagens sociala förändringar sker snabbare). De ska inte heller ”gillas à la Facebook”! Det viktiga med de sociologiska klassikerna, och då även Durkheim, är att de var upptagna med att fånga och analysera de ”eviga frågorna”, som, hur är samhället möjligt, vad integrerar människor, hur förändras samhällen? Detta är allmänna – makrosociologiska – frågor som också måste stå i centrum för idrottsociologin, såväl i perspektivet av idrottsrelevans som samhällsrelevans. Om man kan möta upp här, kan disciplinen framstå som livfull och essentiell för ett fler- och tvärvetenskapligt forskningsfält som idrottsvetenskap.

62 Heller, *En bekännelse till filosofin*; MacIntyre, *After Virtue*.

63 Watts Miller, *Durkheim, Morals and Modernity*, 7.

64 Habermas, *The Theory of Communicative Action*, 116.

65 Morgan, *Why Sports Morally Matter*.

Avslutning

Nu är det emellertid dags att sätta punkt! På många sätt har det varit en märklig – och högst personlig – introduktion till det idrotts sociologiska fältet. Bland annat saknas en systematisk genomgång av sociologiska teorier och dess koppling till och relevans för idrottsfältet. Det är egentligen enbart Elias och Durkheim som ges det utrymme de förtjänar. Dessutom har centrala aspekter, som klass, kön, etnicitet, samt integration och socialisering fått spela en ganska undanskymd roll, till förmån för social förändring. Detta kan självfallet diskuteras och ifrågasättas – vilket för övrigt är sociologins uppgift. Är valet av utgångspunkter i introduktionen präglad av makt, disciplinering, strukturer, kulturer eller aktörs perspektiv, med mera? Det är onekligen en adekvat och intressant fråga. Har min rätts sociologiska bakgrund, och dess starka förankring i de klassiska sociologernas gärningar,⁶⁶ påverkat min inställning och mitt närmande till idrottsvetenskapen? Förmodligen. Jag är sannolikt mest intresserad av och skolad i makrosociologiska angreppssätt, och med en långvarig impregnering via Frankfurtskolans kultur- och civilisationskritik.

66 Min bakgrund är i rätts sociologin, och jag tänkte mycket kort jämföra detta ämnes karaktär med subdisciplinen idrotts sociologi. Jämförelsen kan i del avseende förefalla orättvis, men ändock ganska illustrativ och rent av utmanande.

Eugen Ehrlich, rätts sociologins ”grundare” skrev sin epokgörande bok, *Fundamental Principles in Sociology of Law*, redan 1911. Vilken bok är idrotts sociologins motsvarighet? *Quest for Excitement*, från 1986, eller? Vidare var till exempel Weber, Durkheim, Habermas och Luhmann explicit mycket intresserad av och fokuserad på rätten och dess samhälleliga betydelse. De har rent av utvecklat sina allmänna samhällsteorier om social kontroll och social förändring i relation till en analys av rätten och dess karaktär och roll. Ett liknande intresse och fokus kan inte spåras till idrotten/sporten. Det finns mig veterligen ingen teoriutveckling som tar sin start i idrotten/sporten, utom möjligtvis Putnams nätverksteori och hans studier av bowlinghallar.

Inom rätts sociologin kan man dessutom spåra och definiera olika ”rörelser” och utgångspunkter: Det finns bland annat ”Law and Society”, en skola av jurister och rättsvetare som är intresserade av diverse samhällsfrågor i allmänhet; ”Sociological Jurisprudence”, en skola där forskare inom juridiken, ofta rättsvetare, lär sig empiriska metoder, och använder sig av dessa på diverse rättsliga problem; ”Sociology of Law”, som är inriktad på att utveckla sociologiska samhällsteorier i sin ambition att förstå och analysera rättens samhälleliga funktioner/roll (till vilken jag tillhör(de)); ”Critical Legal Studies”; en akademisk inriktning som strävar efter att använda sig av teorier om rätten i rättsfall och gällande lagstiftning, i syfte att flytta fram positionerna för diverse utsatta grupper i samhället. Dessa inriktningar, som är väl etablerade, inom rätts sociologin skulle mycket väl kunna utgöra en urvalsprincip för fyra volymer i ämnet. Någon motsvarighet till akademiska grupperingar – som jag upplever som fräscht och stimulerande för ett ämnes utveckling, såväl teoretiskt som praktiskt, finns mig veterligen inte inom idrotts sociologin.

Hursomhelst, ambitionen i den här texten har varit att ge en allmän förståelse för det basala i, och det nödvändiga med att anlägga en sociologisk blick; det vill säga att ha ett sociologiskt öga att kasta på ”sakernas tillstånd”, och att förbehålla sig rätten av vara undrande, grubblande.

Vidare anser jag att sociologins allmänna makroteoretiska intresse för social förändring har spelat en undanskymd roll i idrottsociologins utveckling – obeaktat Elias bidrag – trots dess relevans både för idrotten och samhället. Förvisso erbjuder globaliserings- och migrationsperspektivet intressanta möjligheter. Men i grunden är förändringsperspektivet ganska magert inom idrottsociologin, speciellt i relation till mer generella analyser kring idrott och samhällsutveckling. Därför har fokus hamnat på denna analysnivå och detta kunskaps- och forskningsområde. Och när man väl börjat fokusera på dessa frågor blir även Durkheim glasögon användbara, trots att man emellanåt behöver tvätta och putsa dem för att behålla skärpan. En bra utbildad sociolog letar efter nya sätt att förstå sin samtid, men hämtar samtidigt verktyg från historien, både när det gäller den social-historiska utvecklingen och valet av samhällsteorier. Vetenskaplig kunskap är nämligen kumulativ (se nedan).

Jag vill inte påstå att idrottsociologins fokus på mikro- och mesonivå varit fel i sig – nej, absolut inte! Tvärtom. Många idrottsociologiska studier och analyser har bidragit till insyn och förståelse för idrotten och dess kultur(er), och dess relation till samhället. Dock har det funnits en tendens att dessa studier präglats av en varierande grad av normativitet och instrumentalism – och av kontextualism. För att lyfta blicken bortom idrotten och dess evangelium vore det därför hälsosamt med ett tydligare makroperspektiv, i vilket *samhälleliga förändringsprocesser* analyseras utifrån såväl dess idrottsrelevans som dess samhällsrelevans och samhällsteoretiska relevans.⁶⁷ Här skulle idrottsociologin på ett seriöst och substantiellt sätt kunna bidra till allmänsociologins teoretiska utveckling.

Det viktigaste är nog att höja subdisciplinens vetenskapliga status, via en tydligare teoretisk ambition, som i bästa fall även kan ligga bortom själva ämnesområdet och det specifika intresset för idrott.⁶⁸ Och genom att betona

67 I ansökningar till Centrum för idrottsforskning (CIF) brukar man få uppdraget att påvisa projektets idrottsrelevans, vilket är ett kriterium som tycks bygga på en traditionell syn på idrottsvetenskap och dess funktion. Förutom att innebörden i begreppet borde moderniseras, vidgas och uppdateras i enlighet med idrottens förändringsprocesser är det även rimligt att tala om idrottsprojektens samhällsrelevans. Denna utgångspunkt är dessutom väldigt central för förståelsen av idrottens framtida samhällsansvar, och på relationen ”idrott och hållbar utveckling”.

68 Här tror jag det är än viktigare att uppmana till mer omfattande publicering inom allmänsociologiska tidskrifter och att därmed vara med i den diskursen, vid sidan av

idrott och förändringsprocesser, eller alternativt ”idrott och hållbar utveckling”, ligger idrotts sociologin i frontlinjen och kan ”surfa” på dessa förändringsprocesser. Det innebär inte att forskningen bortser från idrottens traditioner och strukturer (som till exempel kön,⁶⁹ klass, och identitet), då dessa sociala dimensioner självfallet utgör viktiga komponenter, både i idrottens väsen och i förståelsen av idrottens förändringsprocesser och dess roll i samhället.

Exkurs: Den idrotts sociologiska utmaningen

Men är sociologiska teorier utdöda och sociologisk teoriutveckling ett obsolet projekt? Är fler- och/eller tvärvetenskapen ett hinder för teoriutveckling? Som jag tidigare noterat är jag inte imponerad av den ”teoretiska” sidan av idrotts sociologin, inte heller som de presenteras i Giulianottis fyra volymer antologi. Det får mig att tänka till om ämnets förutsättningar. Förvisso har en etablerad professor i allmän sociologi, provokativt och spontant, gett uttryck för uppfattningen att moderna sociologer egentligen borde låsa in Marx, Durkheim, Weber och all annan liknande klassisk sociologi för att därmed undvika att nya doktorander mer eller mindre reproducerar tidigare och gängse kunskaper och i stället generera ny kunskap och nya teorier med nya och fräscha perspektiv – opåverkade av den historiska ”barlasten”. Om det vore så enkelt. Enligt min erfarenhet har även klassikerna och deras teorier alltmer glömts bort till förmån för empiriska studier, vilka må vara såväl kvantitativa som kvalitativa, men i regel med ganska torftig teoretisk förankring, och med ett implicit motto, nämligen: *idrott är intressant i sig självt!*

Men om vi tar sociologiprofessorns provokation seriöst, uppstår ett annat problem. Kumulativ kunskap anses som ett vetenskapligt ideal – något som även jag vill understryka. Forskaren bör åtminstone ha en vetskap om vad det är denne bryter mot, om denne vill införa nya perspektiv (var nu dessa nya teorier ska komma ifrån). Å andra sidan kan forskaren bli ”hem-

idrottsmiljön och angränsande specialområden (typ kön, kropp, lek och fritid).

69 Det krävs även ett utvecklat genus-, etnicitets- och miljöperspektiv för att angräpa strukturer som är kulturellt, socialt och strukturellt bestämda och betingade, vilket gör att en samhälls- och kulturvetenskaplig forskning, till exempel, inte fastnar i idrotts medicinska resonemang kring fysiologiska skillnader mellan könen.

mablind” via den vetenskapliga socialiseringen, och i det perspektivet är professorns förhållandevis sponta reflektion tänkvärd och egentligen grundläggande för idrottssociologins framtida teoretiska utveckling. Problemet blir än mer intressant när man betänker att mycket kunskap idag utvecklas i fler- och/eller mångvetenskapliga forskningsmiljöer där problemområdet står i centrum och där grundläggande och gemensam teoriutveckling mer eller mindre sätts på undantag, och att klassiker riskerar att hamna på hyllan. Här är risken mer att det inte utvecklas nya teorier, eftersom fokus ligger så tydligt på själva problemområdet och inte på teoriutveckling.

Enligt mitt förmenande är det just detta som är idrottssociologins utmaning idag inom det idrottsvetenskapliga fältet. Och genom att intressera sig mer tydligt för förändringsprocesser och dess betydelse för idrotten och dess relation till samhället kan idrottssociologin generera teoretiska infall och perspektiv som kan gynna såväl vidare studier av idrotten som vår generella förståelse av samhället och dess sociala processer i stort.

Referenser

- Asplund, J., *En undran inför samhället*. Lund: Argos, 1983.
- Bale J. och M. Cronin. *Sport and Postcolonialism*, Oxford: Berg Publisher, 2003.
- Baudrillard, J. *Simulacra and Simulation*. Univ. of Michigan Press, 1994.
- Berger P. och T. Luckmann, *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. London: Penguin, 1991.
- Black, D., *Toward a General Theory of Social Control*. Orlando: Academic Press, 1984.
- van Bottenburg M. och L. Salome. “The indoorisation of outdoor sports: an exploration of the rise of lifestyle sports in artificial settings” i *Leisure Studies* 29, nr. 2 (2010): 143-160.
- Bourdieu, P., ”Programme for a Sociology of Sport”, ss 157-67, i P. Bourdieu *In Other Words*. Cambridge: Polity Press, 1990.
- Brackenridge, C. *Spoilsports: Understanding and Preventing Sexual Exploitation in Sport*. London: Routledge, 2002.
- Carlsson, B., *Social Norms and Moral Feelings*. Lund Studies in Sociology of Law, nr. 8, 1999.
- Carlsson, B., *Excitement, Fair Play and Instrumental Attitudes*. Lund Studies in Sociology of Law, nr. 10, 2000.
- Carlsson, B. ”Jag tvivlar på idrottsvetenskapen” i *idrottsforum.org* 2014-12-02 [http://idrottsforum.org/carlsson141202/]
- Carmichael-Aitchison, C., *Sport and Gender Identities: Masculinities, Femininities and Sexualities*. London: Routledge, 2006.
- Caudwell, J. *Sport, Sexualities and Queer/Theory*. London: Routledge, 2006.
- Collins, M. F. och T. Kay. *Sport and Social Exclusion*. London: Routledge, 2002.
- Cotterrell, R., *Law's Community*. Farnham: Ashgate, 1996.

- Cotterrell, R., red., *Émile Durkheim: Justice, Morality and Politics*. Farnham: Ashgate, 2010.
- Crossley, N., "In the Gym: Motives, Meaning and Moral Careers" i *Body & Society* 12, nr. 3 (2006) 23-50.
- Durkheim, É., *Suicide: A Study in Sociology*. London: Routledge, 2002/1897.
- Durkheim, É., *Division of Labour in Society*. New York: Free Press, 1964/1893.
- Durkheim, É., *Moral Education*. New York: Free Press, 1973/1922.
- Durkheim, É., *Professional Ethics and Civic Morals*. London: Routledge, 1992/1937.
- Durkheim, É., *The Elementary Forms of Religious Life*. New York: Free Press, 1995/1912.
- Ehrlich, E., *Fundamental Principles in Sociology of Law*, Harvard University Press, 1936/1911.
- Elias, N. *Sedernas historia*. Stockholm: Atlantis, 1989.
- Elias, N. *Från svärdet till plikten: Samhällets förvandlingar*. Stockholm: Atlantis, 1991.
- Elias, N. och E. Dunning. *The Quest for Excitement*. Oxford: Blackwell, 1986.
- Falcous, M. och J. Maguire "Globetrotters and Local Hereos? Labour Migration, Basketball and Local Identities" i *Sociology of Sports Journal*, 2005.
- Fraser, D. *Crickets and the Law: The Man in White is Always Right*. London: Routledge, 2005.
- Foucault, M. *Sexualitetens historia*. Göteborg: Daidalos, 2002.
- Fuller, L. K., *Sport, Rhetoric, and Gender: Historical Perspectives and Media Representations* London: Palgrave Macmillan, 2008.
- Giulianotti, "Editors Introduction: The Sociology of Sport", i Giulianotti, red., *Sociology of Sport. Vol 1*. London: Sage, 2011.
- Giulianotti R. och R. Robertson, red. *Globalization and Sport*. Oxford: Blackwell Publishing, 2007.
- Giulianotti R. och R. Robertson. *Globalization and Football*. London: Sage, 2009.
- Guttman, A., *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports*. New York: Columbia University Press, 2004
- Habermas, J., *Toward a Rational Society*, London: Heinemann, 1971.
- Habermas, J., *The Theory of Communicative Action*, Vol. 2, Polity Press, 1987.
- Harvey, J., m fl., "Afterglobalization, Global Social Movements and the Possibility of Political Transformation through Sport", i *Sociology of Sports Journal*, 2009.
- Heller, A., *En bekännelse till filosofin*, Röda bokförlaget, 1979.
- Jarvie, G., *Sport, Racism and Ethnicity*. London: Routledge, 2004.
- Latour, B. *Resembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford University Press, 2007.
- Lenin, V. L. *Vad bör göras?* Göteborg: Proletärkultur, 1971.
- Lukes, S. och A. Scull, *Durkheim and the Law*. Oxford: Martin Robertson, 1983.
- MacIntyre, A., *After Virtue*, Notre Dame, 1988.
- Marcuse, H., *One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*. London: Routledge, 2002.
- Markula, P. och R. Pringle, *Foucault, Sport and Exercise: Power, Knowledge and Transforming the Self*. London: Routledge, 2006.
- Marx, K., *Kapitalet: Den politiska ekonomins totalprocess*. Lund: Arkiv förlag, 1978.
- Marx, K., *The 18th Brumaire of Louis Bonaparte*. Rockville: Wildside Press, 2008.
- Mills, C. Wright *The Sociological Imagination*. Oxford University Press, 1959.
- Morgan, W. J., *Why Sports Morally Matter*. London: Routledge, 2006.
- Norberg, J., *Idrottens väg till folkhemmet*. Stockholm: SISU, 2003.
- Poulton, E., "Fantasy Football Hoologanism in Popular Media", i *Media, Culture & Society* 29, nr. 1 (2007) 151-164.

- Ritchie, A., *Ethnicity, Sport, Identity: Struggles for Status*. London: Routledge, 2003.
- Rosa, H., *Acceleration, modernitet och identitet*. Göteborg: Daidalos, 2013.
- Selznick, P., *The Moral Commonwealth*, Berkeley: University of California Press, 1992.
- Smith, A och N. Thomas, *Disability, Sport and Society*. London: Routledge, 2008.
- Watts Miller, W., *Durkheim, Morals and Modernity*. UCL Press, 1996.
- Weber, M., *Den protestantiska etiken och kapitalismens anda*. Lund: Argos, 1978
- Wellard, A. *Sport, Masculinities and the Body*. London: Routledge, 2008.